

Ольховик Л. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та трудового права
Одеського національного морського університету

Фучеджі В. Д.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної допомоги, загальної та медичної психології
Одеського національного медичного університету

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

CONCEPT AND CONTENT OF MEDICAL SERVICES IN UKRAINE

У статті ми дали авторське визначення: медична послуга – це дія або сукупність дій, що надаються професійно підготовленими медичними працівниками у сфері охорони здоров'я у процесі надання медичної послуги. Медична допомога – екстрена, первинна, вторинна, третинна, паліативна медична допомога, психіатрична допомога та медична реабілітація – є змістом медичної послуги.

Ключові слова: медична допомога, медична послуга, екстрена, первинна, вторинна, третинна, паліативна медична допомога, психіатрична допомога, медична реабілітація.

В статті ми дали авторське визначення: медична послуга – це дія або сукупність дій, що надаються професійно підготовленими медичними працівниками у сфері охорони здоров'я у процесі надання медичної послуги. Медична допомога – екстрена, первинна, вторинна, третинна, паліативна медична допомога, психіатрична допомога та медична реабілітація – є змістом медичної послуги.

Ключевые слова: медицинская помощь, медицинская услуга, экстренная, первичная, вторичная, третичная, паллиативная медицинская помощь, психиатрическая помощь, медицинская реабилитация.

In the article we gave authorial determination: medical service is this action or totality of the actions given by the professionally prepared medical workers in the field of health protection within the framework of providing of medical service. Medicare: urgent, primary, secondary, tertiary, palliative medicare, psychiatric help and medical rehabilitation, is maintenance of medical service.

Key words: medicare, medical service, urgent, primary, secondary, tertiary, palliative medicare, psychiatric help, medical rehabilitation.

Постановка проблеми. Забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку України та інтеграція її до Європейського Співтовариства неможливі без удосконалення механізму охорони здоров'я та якісного надання медичних послуг. Відсутність належного фінансування сфери охорони здоров'я з боку держави, надійного механізму впливу на якість медичних послуг та управління цим процесом дає підстави стверджувати про необхідність реформування сфери медичних послуг.

Стан опрацювання. Дослідження проблеми надання медичних послуг в Україні займалися О.О. Прасов, О.С. Кізлова, С.В. Антонов, С.В. Михайлов, М.М. Самофал, М.М. Малєйна, Г.Я. Лопатенко та ін. Проте мало уваги приділялося поняттю та змісту медичних послуг і співвідношенню понять «медична допомога» та «медичні послуги». Наразі немає офіційно закріпленого визначення медичних послуг.

Робота має на меті дати поняття медичних послуг та визначити їх зміст.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 3 Конституції України визнано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Здоров'я є природним правом, що належить фізичній особі від народження, про його забезпечення, захист та охорону людина дбає все життя [2, с. 58].

Медична енциклопедія трактує здоров'я як стан протилежний хворобі, який не можна визначити з достатньою точністю, оскільки він пов'язаний із більшою широтою коливань найважливіших показників життєдіяльності людини і пристосованими можливостями організму [3, с. 225]. Інакше кажучи, можна припустити, що здоров'я – такий стан організму і психіки людини, коли вони функціонують найкращим чином і не спричиняють людині болю. Згідно з чинним законодавством, зокрема Основами законодавства про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. [4], поняття «здоров'я» слід розуміти як стан повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб і фізичних дефектів. З огляду на це, О.М. Калітенко трактує право на здоров'я як забезпечену законом можливість фізичної особи перебувати в стані повного фізичного, душевного та соціального благополуччя шляхом реалізації закріплених у цивільному законодавстві правомочностей [5, с. 71]. Із цим визначенням не можна погодитися, бо якщо ми будемо розуміти «здоров'я» саме так, то, на жаль, переважна більшість населення України виявиться нездоровою. Ми вважаємо, що поняття «здоров'я» слід розглядати як відсутність в особі фізичних та душевних хвороб. Тому пропонуємо внести зміни до ст. 3 Основ законодавства про охорону здоров'я

та розглядати здоров'я як стан повного фізичного та душевного благополуччя, а право фізичної особи на здоров'я трактувати як природне право фізичної особи перебувати в стані повного фізичного та душевного благополуччя, що реалізується закріпленнями у законодавстві правомочностями та гарантується державою [6, с. 80].

Право на охорону здоров'я відповідно до ст. 6 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» є поняттям більш загальним і передбачає багато складових, як-от, наприклад, право на кваліфіковану медичну допомогу. Медична допомога – це діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами [4]. Медична допомога поділяється на види [4]: екстрена, первинна, вторинна, третинна, паліативна медична допомога, психіатрична допомога та медична реабілітація.

Екстрена медична допомога полягає у здійсненні медичними працівниками відповідно до закону невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на порятунок і збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я.

Первинна (медико-санітарна) медична надається в амбулаторних умовах або за місцем проживання (перебування) пацієнта лікарем загальної практики (сімейним лікарем) і передбачає надання консультації, проведення діагностики та лікування найбільш поширених хвороб, травм, отруєнь, патологічних, фізіологічних (під час вагітності) станів, здійснення профілактичних заходів.

Вторинна (спеціалізована) медична допомога – медична допомога, що надається в амбулаторних або стаціонарних умовах лікарями відповідної спеціалізації (крім лікарів загальної практики – сімейних лікарів) у плановому порядку або в екстрених випадках і передбачає надання консультації, проведення діагностики, лікування, реабілітації та профілактики хвороб, травм, отруєнь, патологічних і фізіологічних (під час вагітності та пологів) станів, направлення пацієнта відповідно до медичних показань для надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги з іншої спеціалізації або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги.

Третинна (високоспеціалізована) медична допомога відрізняється від вторинної тим, що здійснюється високоспеціалізованими багатопрофільними або однопрофільними закладами охорони здоров'я із застосуванням високотехнологічного обладнання та/або високоспеціалізованих медичних процедур високої складності.

Паліативна допомога надається на останніх стадіях перебігу невилковних захворювань пацієнтам безкоштовно за направленням закладу охорони здоров'я, в якому пацієнтові надавалася вторинна (спеціалізована) чи третинна (високоспеціалізована) медична допомога, з яким укладено договір про

медичне обслуговування, включає комплекс заходів, спрямованих на полегшення фізичних та емоційних страждань пацієнтів, а також надання психосоціальної і моральної підтримки членам їх сімей.

Медична реабілітація – вид медичної допомоги, що надається пацієнтам в амбулаторних або стаціонарних умовах і включає систему медичних та інших заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених функцій організму особи, на виявлення та активізацію компенсаторних можливостей організму з метою створення умов для повернення особи до нормальної життєдіяльності, на профілактику ускладнень та рецидивів захворювання.

До видів медичної допомоги слід віднести також психіатричну допомогу. Психіатрична допомога – медична допомога, що надається в амбулаторних або стаціонарних умовах лікарями відповідної спеціалізації і передбачає психіатричний огляд, амбулаторну психіатричну допомогу, стаціонарну психіатричну допомогу.

Медичну послугу відносять до категорії особистих немайнових благ. Її вирізняє те, що вона є корисним результатом, якісним ефектом процесу лікування. Задоволення потреб в охороні і збереженні здоров'я за допомогою медичної послуги спрямоване на досягнення мети правовідносин – поновлення або збереження здоров'я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням та інвалідності, підтримання і поновлення працездатності, реабілітації хворих та інвалідів. Саме тому деякі автори правовідносини між хворим і лікувальним закладом визнають зобов'язаннями немайнового характеру [7, с. 601; 8, с. 60].

Медичне ж обслуговування – діяльність закладів охорони здоров'я та фізичних осіб – підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково обмежується медичною допомогою [4, ст. 3]. Якщо «обслуговування» розглядати як «надання послуг», то послуга – це дія або сукупність дій. Якщо ж порівняти поняття «медична допомога» та «медичні послуги», то друге, на нашу думку, є ширшим за своїм змістом.

Правова сутність поняття «медична допомога» була предметом розгляду Конституційного Суду України (далі – КСУ) [9], проте визначення поняття дано так і не було. У п. 3 мотивувальної частини рішення КСУ зазначив, що у визначеннях науковців, наданих КСУ, «медична допомога» і «медична послуга» трактуються і як синоніми, і як антоніми, і як частина одна одної.

Є вчені, які визначають медичну допомогу як складову медичної послуги. Так, наприклад, С.В. Антонов та С.В. Михайлов вважають, що медична допомога завжди спрямована на досягнення лікувального, діагностичного або профілактичного результату, а під час надання медичної послуги можливий не тільки лікувальний (відновлювальний) результат, а ще й додатковий естетичний ефект. [10, с. 40–41]. Медична допомога, як категорія професійно-моральна, є обов'язковою

складовою будь-якої медичної послуги. А медична послуга – це професійна діяльність медичних закладів (організацій) чи фізичних осіб-підприємців, які займаються приватною медичною практикою відповідно до існуючих медичних стандартів, що включає застосування спеціальних заходів стосовно здоров'я у вигляді медичного втручання, потенційним результатом якого є поліпшення загального стану чи функціонування окремих органів або систем організму людини, а також (або) досягнення певних естетичних змін зовнішності [11, с. 7].

О.С. Кізлова вважає, що медична послуга складається зі складових її дій медичного характеру (допомоги). Саме медична допомога наповнює послугу медичним змістом. Однак слід зауважити, що медична допомога надається як у рамках медичної послуги, так і поза ними. На відміну від інших послуг, змістом медичної послуги є сукупність професійних дій, спеціальна діяльність щодо здоров'я, це послуга медичного характеру [12, с. 42]. Отже, медична допомога: екстрена, первинна, вторинна, третинна, паліативна медична допомога, психіатрична допомога та медична реабілітація – є змістом медичної послуги. Надаючи медичні послуги, здійснюється сукупність професійних дій медичного характеру.

Проте існує підхід, який визначає, що медична допомога є ширшим поняттям, ніж медична послуга. Такої думки дотримується М.М. Самофал, яка вважає, що медична допомога може надаватися як у рамках медичних послуг, так і поза ними. Наприклад, ст. 37 Закону України (далі – ЗУ) «Основи законодавства України про охорону здоров'я» передбачає особливості надання медичної допомоги у невідкладних та екстремальних ситуаціях. Першу невідкладну медичну допомогу повинні надавати співробітники міліції, пожежної охорони, аварійних служб, водії транспортних засобів і представники інших професій, на яких цей обов'язок покладено законодавством і службовими інструкціями [13, с. 155–156]. Аналізуючи цю норму, авторка доходить висновку, що перелічені вище особи надають не медичні послуги, а медичну допомогу, хоча послуга – це дія, сукупність дій, яка складає медичну допомогу, водночас медична допомога є змістом медичної послуги.

Ми не можемо погодитися із цим твердженням, тому що згідно із ЗУ «Про екстрену медичну допомогу» особи, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з порятунку та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи, що трактується як «домедична допомога» [14]. А отже, надається вона уповноваженими особами, які не мають відповідної кваліфікаційної освіти щодо надання медичної допомоги. Оскільки надання медичної допомоги у невідкладних випадках є обов'язком спеціальних суб'єктів (лікарів, працівників рятувальних служб), останні не є суб'єктами відносин із компенсації шкоди, завданої рятуванням життя та здоров'я [15, с. 861]. Якщо

особа, яка рятувала життя, здоров'я іншої особи, не є спеціальним суб'єктом, можемо говорити про вчинення нею дій, підпорядкованих чужим інтересам без доручення. Хоча цивільним законодавством передбачено вчинення дій без доручення лише в майнових інтересах особи, враховуючи диспозитивність як характеристику методу цивільно-правового регулювання, не виключається можливість існування і дій, направлених на забезпечення немайнових інтересів особи (збереження життя, здоров'я) [16].

Деякі науковці ототожнюють медичну послугу з медичною допомогою. М.М. Малєїна вказує, що медична допомога є медичною послугою, так як за договором про надання медичної допомоги лікувальна установа зобов'язується забезпечити громадянину кваліфіковані послуги [17, с. 32]. Вважаємо таку думку хибною, адже саме за договором про надання медичних послуг особа, яка має відповідну освіту та займається медичною практикою, зобов'язується надати кваліфіковану медичну допомогу.

О.О. Прасов стверджує, що медична допомога є медичною послугою, яка охоплює заходи, спрямовані на оздоровлення та лікування пацієнта у стані, що на момент їх надання загрожує життю, здоров'ю і працездатності [18, с. 8]. Вважаємо, що ці поняття не слід ототожнювати, бо медична допомога є складовою медичної послуги.

Інші науковці, навпаки, акцентують увагу на відмінності цих понять. Зокрема, Г.Я. Лопатенко вважає, що медична послуга – це предмет купівлі-продажу, що називається об'єктом цивільного обороту (медичні послуги надаються на основі договору), а медична допомога – це різновид соціальної допомоги, те, що надається, а не продається. Медична допомога оплачується із бюджету. Тут немає договірної регулювання взаємних обов'язків (наприклад, швидка медична допомога тощо) [19, с. 37]. Таким чином, в основу розмежування понять «медична допомога» та «медична послуга» покладено два основних критерії: оплатність – безоплатність та суб'єкт надання (допомоги / послуги) [20]. Проте з цим не можна погодитися, так як тоді «оплатність» значно звужить спектр надання послуг безкоштовної медицини (забір аналізів) у державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Вважаємо доцільним підкреслити характерні ознаки медичної послуги, що відрізняють її від медичної допомоги.

По-перше, медичні послуги розрізняються за критерієм оплатності: послуги, що надаються за плату і безоплатні. До першої групи, залежно від характеру послуг, відносять протезування і лікування в стоматології, окремі види діагностики, надання послуг у сфері нетрадиційної медицини, послуги пластичної хірургії тощо. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. «Про затвердження Переліку платних послуг, які можуть надаватися в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти» [21] встановлено перелік таких послуг. Безкоштовно має бути надана медична допомога у разі критичного стану, який

потребує невідкладної допомоги. Безкоштовно надаються всі інші передбачені законом медичні послуги [22, с. 41].

І.В. Венедиктова вважає, що поділ медичної допомоги на платну і безплатну є вельми умовним, оскільки кінцець-кінцем будь-яка медична допомога оплачується – за рахунок бюджетів, страхових внесків або коштів фізичних та юридичних осіб. Під платною, зазвичай, розуміють медичну послугу, що її оплачує особисто пацієнт або його організація. Проте сьогодні це питання чітко визначено нормою прямої дії – нормою Конституції України [23, с. 8; 12, с. 42]. Згідно зі ст. 49 Конституції в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безплатно, а держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування [1].

Отже, спробуємо виділити декілька специфічних особливостей медичної послуги: медична послуга здійснюється на підставі договору про надання послуг; медична послуга – це діяльність (сукупність дій), яку можуть здійснювати не всі особи. Пропонуючи таку послугу, до виконавця законом пред'являються високі вимоги щодо кваліфікації; будь-яка діяльність здійснюється для досягнення пев-

ної мети. Пацієнт (замовник), звертаючись до лікаря, має на меті усунення певних психофізіологічних негативних проявів свого організму (третьої особи). Медична діяльність базується на «об'єктивній потребі людей у збереженні та відтворенні свого тілесного існування»; результат послуги не може бути гарантований виконавцем, адже це пов'язано з індивідуальними особливостями людського організму; медична послуга, як об'єкт цивільних прав, має визначену вартість, тому її надання супроводжується еквівалентним обов'язком з її оплати. Оплата включає витрати виконавця на її надання та його винагороду [24].

Висновок. У результаті проведеного дослідження пропонуємо авторське визначення медичної послуги: це дія або сукупність дій, що надаються професійно підготовленими медичними працівниками у сфері охорони здоров'я у процесі надання медичної послуги. Медична допомога – екстрена, первинна, вторинна, третинна, паліативна медична допомога, психіатрична допомога та медична реабілітація, є змістом медичної послуги.

У подальшому планується дослідження медичного страхування та медичної експертизи як елементів змісту медичної послуги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (остання редакція від 15.05.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Петров В.И. Проблема качества жизни в биоэтике / В.И. Петров, Н.Н. Седова. – Волгоград : Издатель , 2001. – С. 58.
3. Популярная медицинская энциклопедия / Гл. ред. Б.Б. Петровских. – М. : Сов. энциклопедия, 1979. – С. 225.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
5. Калітенко О.М. Право на здоров'я: цивільно-правовий аспект. / О.М. Калітенко // Актуальні проблеми теорії держави та права. – Одеса : Юрид. літ., 2004. – Вип. 23. – С. 71.
6. Ольховик Л.А. Особисті немайнові прова дитини за цивільним законодавством України / Л.А. Ольховик. – Одеса, 2009. – С. 80.
7. Крилова О.В. Договори про надання медичних послуг / О.В. Крилова ; за ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубевої // Цивільне право України: 2 т. Т.2. Підручник. – Х. : ТОВ «Одіссей». – 2008. – 896 с.
8. Майданик Р. Договір про надання медичних послуг / Р. Майданик // Медичне право. – 2010. – № 5. – С. 52–66.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безплатно» (справа про безплатну медичну допомогу) від 29.05.2002 № 10-рп/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KS02042.
10. Антонов С.В. Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг : дис. ... к-та юрид. наук : 12.0.03 / С.В. Антонов ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2006. – 206 с.
11. Михайлов С.В. Цивільно-правова відповідальність у сфері надання медичних послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С.В. Михайлов. – Х., 2010. – 16 с.
12. Кізлова О.С. Договір про надання медичних послуг як цивільно-правовий договір / О.С. Кізлова // Право і суспільство. – 2014. – № 2. – С. 39–44.
13. Самофал М.М. Підстави виникнення правовідносин з надання медичних послуг / М.М. Самофал // Вісник Вищої ради юстиції. – 2013. – № 1(13). – С. 153–162.
14. Про екстрену медичну допомогу. Закону України 05.07.2012 р. № 5081-VI (остання редакція від 20.04.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
15. Науково-практичний коментар Цивільного Кодексу України: У 2 т./ За відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – Т. II. – 832 с.
16. Самофал М.М. Підстави виникнення правовідносин з надання медичних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua>.
17. Малеева М.Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита – 2-е изд., испр. и доп. / М.Н. Малеева. – М. : МЗ Пресс, 2001. – 244 с.
18. Прасов О.О. Право на медичну допомогу та його здійснення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О.О. Прасов. ; Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління». – Запоріжжя, 2007. – 19 с.
19. Лопатенко Г.Я. Качественная медицинская помощь / Г.Я. Лопатенко. – СПб., 2005. – 159 с.

20. Брядко Г.С., Брядко О.В. Медична допомога та медичні послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua>.
21. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 р. № 1138 (остання редакція від 01.02.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
22. Майданик Р. Договір про надання медичних послуг / Р. Майданик // Медичне право. – 2010. – № 5. – С. 52–66.
23. Венедиктова І.В. Публічні послуги в медичній сфері / І.В. Венедиктова // Медичне право. – № 3(1). – 2009. – С. 7–14.
24. Правова природа медичної допомоги і медичної послуги. Договір про надання медичних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.studfiles.ru.